

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

*Προς μια ανακατασκευή των «δεδομένων»
στην Εκπαιδευτική Πολιτική: Σχέσεις και ανασχέςσεις
στο πεδίο παρέμβασης της Εκπαιδευτικής Πολιτικής*

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ είναι το επιστημονικό αντικείμενο-ερευνητικό πεδίο ανάλυσης των δημόσιων πολιτικών εκπαίδευσης και κατάρτισης, και της συστηματικής διερεύνησης των όρων συγκρότησης της σχέσης τους με το πλέγμα των έτερων δημόσιων πολιτικών (με έμφαση στη μακροοικονομική πολιτική, την κοινωνική πολιτική και τις ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης). Η εξέταση των προαναφερθεισών δημόσιων πολιτικών γίνεται σε διεθνές, υπερεθνικό, εθνικό και περιφερειακό επίπεδο (βλ. και Παπαδάκης, 2016: 288). Μια από τις πλέον ενδεδειγμένες τυπολογίες εκπαιδευτικών πολιτικών είναι αυτή που εστιάζει συνολικά στη σχέση Κράτους - Κοινωνίας - Πολιτικής - Εκπαίδευσης (βλ. Ζαμπέτα, 1994: 27-103). Η προαναφερθείσα τυπολογία περιλαμβάνει τα ακόλουθα παραδείγματα-προσεγγίσεις (βλ. αναλυτικά Ζαμπέτα, 1994: 27-103· Παπαδάκης, 2003: 66-75): φιλελεύθερες (και νεο-φιλελεύθερες) προσεγγίσεις, μαρξιστικές και νεο-μαρξιστικές προσεγγίσεις, προσεγγίσεις του κράτους πρόνοιας, πλουραλιστικές προσεγγίσεις.

Στο σημείο αυτό κρίνουμε σκόπιμο, για επιστημολογικούς και μεθοδολογικούς λόγους, να αναφερθούμε (έστω και σύντομα) στο λειτουργικό πλαίσιο του εκπαιδευτικού συστήματος, έχοντας πάντα κατά νου ότι αναπόφευκτα η σχέση παιδείας και κοινωνίας διαμεσολαβείται από ένα «μάγμα θεσμίσεων και σύγχρονα ένα μείγμα σημασιών» (Kazamias, 1996). Το λειτουργικό, λοιπόν, αυτό πλαίσιο συγκροτείται από κάποιες θεμελιώδεις λειτουργίες, οι οποίες σύμφωνα με τον Lenhart (που με τη σειρά του βασίζεται στη δομολειτουργική θεωρία του Parsons) ταξινομούνται ως εξής (Lenhart, 1992: 123, στο Παπαδάκης 2003: 59): α) λειτουργία εξειδίκευσης ή παροχής προσόντων, β) νομιμοποιητική λειτουργία, γ) λειτουργία της κοινωνικής-πολιτικής ένταξης, δ) ερμηνευτική-πολιτιστική λειτουργία.

Δεν πρέπει να μας διαφεύγει, όταν προσεγγίζουμε ζητήματα Παιδείας, ότι η διαχείριση της διακύμανσης του δείκτη των αξιών αναλαμβάνει την

υποστασιοποίηση της σχέσης διανοητικότητας και υλικότητας. Η Παιδεία, η μάθηση, η γνώση αποτελούν προνομία της διανοητικότητας δίχως άλλο, ωστόσο αναπόφευκτα συγκροτούν τις προϋποθέσεις της υλικότητας, δίνοντας ούτως ή άλλως περιεχόμενο στην πρόοδο. Τουλάχιστον έτσι έχουμε μάθει να πιστεύουμε, ακόμα και αν αναρωτιόμαστε εδώ και δεκαετίες πώς η γνώση, ταυτοτικό στοιχείο του Διαφωτισμού, δεν απέτρεψε την κατασκευή «Ολισμών» και την ανελέητη δίωξη των «Άλλων» (των όποιων Άλλων). Η επίκληση της «προόδου» με όρους ασυνέχειας σε μεταρρυθμίσεις, και δη σε αυτές που αφορούν την εκπαίδευση, αποτελεί σχεδόν καταστασιακή προϋπόθεση του τελετουργικού της ίδιας της μεταρρύθμισης (Kazamias, 1996· Popkewitz & Brennan, 2005· Popkewitz, 2012). Και η ίδια αυτή η επίκληση εκβάλλει όχι σπάνια σε «χρήσιμα» καθεστώτα αληθείας (με όρους Michael Foucault [1989]). Κάτι τέτοιο σε καμία περίπτωση δεν επιτρέπει, όμως, να μας διαφύγει ένα αφετηριακό ερώτημα, όταν επιχειρούμε την ανάλυση της συγκεκριμένης δημόσιας πολιτικής. Άλλωστε, το ίδιο το εγχείρημα διαμόρφωσης μιας κοινής ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής στα μέσα της δεκαετίας του 1990 συνδέθηκε καταστατικά με τις ανάγκες της «Κοινωνίας της Γνώσης» (Ασδεράκη, 2008· European Commission, 1995: 14· Papadakis, 1998: 11-55· Grek & Lawn, 2009: 32-54· Papadakis & Drakaki, 2023). Φαίνεται όμως ότι, δυόμισι δεκαετίες μετά, το αποτέλεσμα που παρήγαγε κυρίως συσχετίστηκε με την επιδίωξη της συγκρότησης μιας «Κοινωνίας Δεξιότητων» (βλ. αναλυτικά Παπαδάκης, 2006 και Παπαδάκης, 2019). Αν πάρουμε όμως τα πράγματα από την αρχή, ανακύπτει το επίμονο ερώτημα λοιπόν: Ποια είναι η διαβατήρια τελετουργία της προόδου, ποιοι οι όροι πλοήγησης μεταξύ διανοητικότητας (κοινωνικά και πολιτισμικά επικαθορισμένης), αξιοθεσίας και υλικότητας, ποιες οι επιπτώσεις της ανακατασκευής αυτής της «πλοήγησης» αφενός σε ένα πεδίο (Εκπαίδευση) που αποτελεί έναν από τους μείζονες Πυλώνες του Κοινωνικού Κράτους (βλ. και Tracy & Tracy-Dills, 1999: 331-347) και αφετέρου σε μια πολιτική που όπως κάθε δημόσια πολιτική κινείται (όχι πάντα με όρους ισόρροπου ολισμού) μεταξύ οικονομικής και κοινωνικής ορθολογικότητας (βλ. και Γράβαρης 2005);

Σε αυτό, όσο και σε πολλά άλλα ζέοντα ερωτήματα απαντά με τρόπο ουσιαστικό και αναλυτικό και με την αξιοποίηση πλήθους ερευνητικών δεδομένων, αλλά και διεθνών και ελληνικών μελετών και πηγών (όπως, π.χ. στην Ενότητα 5.5. «Παγκοσμιοποίηση και Διεθνοποίηση της Εκπαίδευσης. Ο ρόλος των Υπερεθνικών Οργανισμών»), και κινούμενο υποδειγματικά μεταξύ υπερεθνικού, διεθνούς και εθνικού, το νέο βιβλίο του καθηγητή Διονύση Γουβιά με τίτλο *Επίκαιρα Θέματα Εκπαιδευτικής Πολιτικής*. Και το κάνει με αφετηρία την εύστοχη και περιεκτική απόφαση ότι (Ενότητα 1.1.1):

[...] δεν μπορούμε να μελετήσουμε τα διάφορα πεδία της εκπαιδευτικής πολιτικής σαν να ήταν απολύτως διακριτά μεταξύ τους. Όπως επισημαίνει ο Ball (2006), είναι σημαντικό να εξετάσουμε μαζί το μακρο- και το μικρο-επίπεδο του εκπαιδευτικού συστήματος, τόσο σε επίπεδο παραγόντων που διαμορφώνουν την εκπαιδευτική πολιτική, όσο και στο επίπεδο του πώς οι άνθρωποι βιώνουν και αναπαριστούν την εκπαιδευτική πολιτική. Αυτό που γίνεται μέσα στο σχολείο επηρεάζεται καθοριστικά από οικονομικούς, κοινωνικούς και πολιτικούς παράγοντες. Το σχολείο είναι οργανικό τμήμα της κοινωνίας, δεν υπάρχει πέρα και έξω από αυτήν. Με αφετηρία τα παραπάνω, δεν μπορεί παρά να αποτελεί αντικείμενο της μελέτης εκπαιδευτικής πολιτικής το πώς η διάρθρωση της οικονομίας, δηλαδή ο τρόπος παραγωγής, διαμορφώνει τα εκπαιδευτικά συστήματα, τους εκπαιδευτικούς θεσμούς και επηρεάζει τα επιμέρους εκπαιδευτικά γεγονότα. [...] Κάθε τρόπος παραγωγής χαρακτηρίζεται από τις παραγωγικές σχέσεις και τις παραγωγικές δυνάμεις.

Συζητώντας δημιουργικά με τη διεθνή και ελληνική βιβλιογραφία, όσο και με τις θεωρητικές μεγάλες αφηγήσεις, ο καθηγητής Γουβιάς συγκροτεί υποδειγματικά το θεωρητικό πλαίσιο, με τις απαραίτητες εννοιολογικές διασαφήσεις και θεωρητικούς προϋποθέτους. Αυτό του επιτρέπει να προσεγγίσει, με καινοτόμο τρόπο, τα πλέον επίκαιρα ζητήματα της Εκπαιδευτικής Πολιτικής, χωρίς εύκολους αναγωγισμούς και επικαιρικούς μαξιμαλισμούς. Πιο συγκεκριμένα:

Στο Κεφάλαιο 1 ο συγγραφέας προχωρά στις αφετηριακές εννοιολογικές διασαφήσεις για την Εκπαιδευτική Πολιτική και τους προϋποθετικούς όρους προσέγγισης της διαμόρφωσής της και αναλύει τις βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις της Εκπαίδευσης. Στο Κεφάλαιο 2 εστιάζει στους δρώντες («παίχτες») της Εκπαιδευτικής Πολιτικής και επισκοπεί τις βασικές θεωρίες και τα ερμηνευτικά σχήματα της διαδικασίας των εκπαιδευτικών αλλαγών, με έμφαση στη σχετική τυπολογία του Levin (2001). Το Κεφάλαιο 3 εστιάζει στην οργάνωση και διοίκηση στην εκπαίδευση, διεθνώς όσο και στην Ελλάδα, αναλύοντας βασικές έννοιες, αλλά και τάσεις και μετασχηματισμούς (όπως τις επιπτώσεις του new public management), ενώ το Κεφάλαιο 4 αναλύει τις κρίσιμες παραμέτρους της αξιολόγησης στην εκπαίδευση, με έμφαση στους κοινωνικο-παιδαγωγικούς «επικαθορισμούς» της βαθμολογίας, αλλά και στους παράγοντες, που επηρεάζουν τη σχολική επίδοση και τον ρόλο των κοινωνικο-οικονομικών ανισοτήτων. Ιδιαίτερη έμφαση δίνει ο συγγραφέας στην αξιολόγηση στην Εκπαιδευτική Πολιτική σε Ευρώπη και Ελλάδα, αλλά και στο πεδίο της Ανώτατης Εκπαίδευσης που είναι έμπλοο σχετικών εξελίξεων. Στο Κεφάλαιο 5 ο συγγραφέας εστιάζει στις «επείγουσες» (με όρους Habermas) διαστάσεις και επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης στην εκπαίδευση και στον ρόλο των υπερεθνικών οργανισμών αλλά και του εθνικού

κράτους, όσο και στους επισυμβαίνοντες μετασχηματισμούς στη σχέση αυτών. Το Κεφάλαιο 6 επισκοπεί κριτικά, και με όρους πρωτόχρονης και υστερόχρονης αποτίμησης, την ευρωπαϊκή διάσταση στην Εκπαιδευτική Πολιτική, τις καταβολές της συγκρότησης της Ευρωπαϊκής Εκπαιδευτικής Πολιτικής (από τη Συνθήκη του Μάαστριχτ και μετά), ενώ ειδική έμφαση δίδει ο συγγραφέας και στην Ανώτατη Εκπαίδευση, αναλύοντας τη Διαδικασία της Μπολόνιας. Επιπρόσθετα εξετάζει τους σύγχρονους θεματικούς άξονες-πεδία παρέμβασης της Ευρωπαϊκής Εκπαιδευτικής Πολιτικής, αλλά και τη σχέση αυτής με την Ελληνική Εκπαιδευτική Πολιτική και Εκπαίδευση.

Σε ένα τέτοιο βιβλίο δεν θα μπορούσε να λείπει η πρόκληση της πολυπολιτισμικότητας για την Εκπαιδευτική Πολιτική (δεδομένης της, *ex definitio*, κοινωνικής-ενσωματωτικής διάστασης της τελευταίας). Οι κρίσιμες έννοιες προσεγγίζονται με ιδιαίτερα ενδιαφέροντα και σαφή τρόπο στο Κεφάλαιο 7, ενώ παρουσιάζονται τα μοντέλα-παραδείγματα διαχείρισης της πολυπολιτισμικότητας στο εκπαιδευτικό πεδίο, ο δυνάμει και ενεργεία ρόλος της διαπολιτισμικής προσέγγισης στην εκπαίδευση, αλλά και τα βασικά δεδομένα της προσφυγικής-μεταναστευτικής κρίσης. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η ανάλυση των εξελίξεων σε επίπεδο ρυθμιστικού πλαισίου στην Ελλάδα, η οποία εκβάλλει και στην κριτική επισκόπηση του νέου θεσμικού πλαισίου ένταξης των κοριτσιών και των αγοριών προσφύγων στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, αλλά και η καταληκτική ενότητα του Κεφαλαίου, με τις ερευνητικές διαπιστώσεις και προτάσεις πολιτικής για τη διαπολιτισμική εκπαίδευση στην Ελλάδα. Στο Κεφάλαιο 8 ο συγγραφέας εγκύπτει, με τρόπο πρωτότυπο και ερευνητικά εδραιωμένο, στο ζέον ζήτημα της έμφυλης διάστασης στην εκπαίδευση και στη σχέση φύλου (βιολογικού και κοινωνικού) και Εκπαίδευσης-Εκπαιδευτικής Πολιτικής, με αφετηρία τις φεμινιστικές Κοινωνιολογικές Προσεγγίσεις για το Φύλο στην Εκπαίδευση, με εξελικτική έμφαση στη σύνδεση Κράτους - Έθνους - Εκπαίδευσης στις σύγχρονες κοινωνίες και στα ζητήματα έμφυλων διαφορών, αλλά και αναπαραγωγής στερεοτύπων, και με απόληξη την ανάλυση των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων στην Ελλάδα, υπό το πρίσμα του «Γυναικείου Ζητήματος». Το 9ο Κεφάλαιο εστιάζει στις προκλήσεις του επιγενόμενου ψηφιακού μετασχηματισμού και ευλόγως εξετάζει τις μείζονες (λειτουργικές και κοινωνικές) παραμέτρους του ρόλου των ΤΠΕ στην εκπαίδευση. Ιδιαίτερα διαφωτιστική η ανάλυση του συγγραφέα τόσο για την αμερικανική και ευρωπαϊκή στρατηγική για την Κοινωνία της Πληροφορίας και τον ρόλο της εκπαίδευσης σ' αυτήν, όσο και για την ελληνική περίπτωση.

Στο 10ο και καταληκτικό Κεφάλαιο, ο συγγραφέας, λαμβάνοντας υπόψη και όλα τα προαναφερθέντα, αναλύει τις σύγχρονες εξελίξεις, τάσεις και μετασχηματισμούς στην Εκπαιδευτική Πολιτική, με έμφαση στη σχέση

δημόσιου και ιδιωτικού στην Εκπαίδευση, την προϊούσα ιδιωτικοποίηση τομέων και διαστάσεων της εκπαίδευσης διεθνώς, μέσα από το αναλυτικό-ερμηνευτικό σχήμα: «ενδογενής» και «εξωγενής» ιδιωτικοποίηση, αλλά και στις εξελίξεις στις πολιτικές έρευνας και καινοτομίας (με τη δέουσα έμφαση στην άνοδο της αξιολόγησης διεθνώς και την ανάδυση της νέας «αγοράς» Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης). Τούτων δοθέντων, ο συγγραφέας στρέφει τον αναλυτικό-ερμηνευτικό του «φακό» στις συγκροτησιακές συνιστώσες της διά βίου μάθησης, τη σχέση αυτής με την ιδιότητα του «πολίτη», όσο και στις πρόσφατες σχετικές (και ενίοτε εμβληματικές) πρωτοβουλίες σε παγκόσμιο επίπεδο, αλλά και στις σύγχρονες προκλήσεις, διλήμματα, στρεβλώσεις και ανοικτά ζητήματα που αναδεικνύονται σε μια περίοδο καταγιστρικών εξελίξεων στο πεδίο. Το Κεφάλαιο κλείνει με μια ουσιώδη ανάλυση μιας εικόνας από το μέλλον που είναι ήδη εδώ, και συγκεκριμένα των Αναδυόμενων Τεχνολογιών στην Εκπαίδευση.

Χάριτες οφείλονται στον, διακεκριμένο και διεθνώς αναγνωρισμένο, καθηγητή Διονύση Γουβιά για το σπουδαίο αυτό έργο, το οποίο αναδιατάσσει τη συζήτηση για την Εκπαιδευτική Πολιτική (ως θεωρία και πολιτική πράξη-πρακτική) και την εμβαπτίζει με τρόπο, θεωρητικά και ερευνητικά, θεμελιωμένο στις σύγχρονες μερίζονες τάσεις όσο και στα ζέοντα διακυβεύματα. Όπως άλλωστε εύστοχα επισημαίνει (Ενότητα 10.1),

τα διάφορα κράτη —ανάμεσά τους και το ελληνικό— φαίνεται να ανταποκρίνονται, όχι χωρίς αντιστάσεις και αντιφάσεις (Gounias, 2012a, b, c), στις παγκόσμιες ανάγκες της καπιταλιστικής παραγωγής, η οποία γνώρισε μια τεράστια μεταμόρφωση κατά τις τελευταίες δεκαετίες (Castells, 2000· Jessop, 2002· Rikowski, 2002), ενώ δεν πρέπει να ξεχνάμε πως βρίσκονται, επί του παρόντος, εν μέσω μιας πρωτόγνωρης οικονομικής (χρηματοπιστωτικής και δημοσιονομικής) κρίσης, η οποία ενδυναμώθηκε και άλλαξε ποιοτικά χαρακτηριστικά μέσα από την πανδημία της COVID-19 στη διάρκεια της τριετίας 2020-2022.

Το βιβλίο προσεγγίζει ερευνητικά και ερμηνευτικά τα σύγχρονα (φαινομενικά) «αμετάθετα όλα» (με όρους Κ. Τσουκαλά) της Εκπαιδευτικής Πολιτικής και της Εκπαίδευσης, χωρίς ωστόσο να αγνοεί την ιστορική διάσταση ούτε το κοινωνικο-πολιτικο-οικονομικο-πολιτισμικό συγκείμενο. Θεματοποιεί και αναλύει, συνεκτικά και με πρωτοτυπία, κρίσιμες εκφάνσεις της σχέσης τροπικότητας, αναγκαιότητας και επιτρεπτικότητας στην Εκπαιδευτική Πολιτική. Εκβάλλει δε σε ερευνητικά θεμελιωμένα, βαρύνουσας σημασίας, συμπεράσματα ανά θεματική περιοχή, με τρόπο που του επιτρέπει να εντάξει οργανικά τους μετασχηματισμούς στην Εκπαιδευτική Πολιτική και την Εκπαίδευση στο πλέγμα των δημόσιων πολιτικών (public policy complex). Τούτων δοθέντων, συμβάλλει ουσιαδώς στη διεθνή και ελληνική σχετική

επιστημονική συζήτηση, παράγει νέα γνώση και εξελίσσει το (τόσο σημαντικό αυτό) επιστημονικό πεδίο. Γι' αυτούς και πολλούς άλλους λόγους το βιβλίο του καθηγητή Γουβιά συνιστά μια τομή στη σύγχρονη επιστημονική συζήτηση και αξίζει, ακριβέστερα οφείλει, να διαβαστεί.

Νίκος Παπαδάκης

Καθηγητής και διευθυντής Κέντρου
Πολιτικής Έρευνας και Τεκμηρίωσης (ΚΕΠΕΤ),
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης Πανεπιστημίου Κρήτης (Π.Κ.),
διευθυντής του ΚΕΔΙΒΙΜ του Π.Κ. και μέλος
του Επιστημονικού-Εκπαιδευτικού Συμβουλίου του ΕΚΔΔΑ,
Distinguished Visiting Professor at the AGEP
of the Zhengzhou University, China

Βιβλιογραφία

- Ασδεράκη, Φ. (2008). *Ευρώπη και Παιδεία*. Αθήνα: Ι Σιδέρης.
- Γράβαρης, Δ. (2005). Από το Κράτος στο Κράτος. Ορθολογικότητα και κανόνες νομιμοποίησης στην εκπαιδευτική πολιτική. Στο Δ. Γράβαρης & Ν. Παπαδάκης (επιμ.), *Εκπαίδευση και Εκπαιδευτική Πολιτική* (σσ. 27-50). Αθήνα: Σαββάλας.
- Foucault M. (1989). *Επιτήρηση και τιμωρία*. Αθήνα: Ράππα.
- Grek, S. & Lawn, M. (2009). A Short History of Europeanizing Education. The New Political Work of Calculating the Future. *European Education*, 41(1), 32-54.
- European Commission (1995). *Teaching and learning: Towards the learning society*, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Ζαμπέτα, Ε. (1994). *Η εκπαιδευτική πολιτική στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση 1974-1989*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Kazamias, A. (1996). Greek Paideia in Modern and Neo-Modern Europe. Comparative Perspectives and Prospects. In *17th CESE Conference*, Athens, October 1996.
- Παπαδάκης, Ν. (2003). *Εκπαιδευτική Πολιτική*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Παπαδάκης, Ν. (2006). *Προς την «Κοινωνία των Δεξιοτήτων»; Τα όρια της υπερεθνικότητας, το διακύβευμα της απασχολησιμότητας και οι πολιτικές κατάρτισης*. Αθήνα: Σάκκουλας & Κέντρο Ευρωπαϊκού και Συνταγματικού Δικαίου.
- Παπαδάκης, Ν. (2016). Δημόσιες Πολιτικές Εκπαίδευσης και Κατάρτισης. Για τις επιστημολογικές και μεθοδολογικές συνιστώσες του πεδίου και την ευρωπαϊκή κατάσταση των πραγμάτων. Στο Α.-Ι. Δ. Μεταξάς (επιμ.), *Πολιτική Επιστήμη: Διακλαδική και Κριτική Προσέγγιση της Πολιτικής Πράξης (Δεκάτομο Έργο). Τόμος ΙΧ: Πολιτική Μεθοδολογία* (σσ. 287-322). Αθήνα: Ι. Σιδέρης & Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου.
- Παπαδάκης, Ν. (2019). Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση, εκπαιδευτική πολιτική και απασχόληση/ανεργία. Στο Φ. Ασδεράκη (επιμ.), *Μελετώντας, Διδάσκοντας, Μαθαίνοντας την Ευρωπαϊκή Ένωση (Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου)* (σσ. 55-82). Αθήνα: Ι. Σιδέρης.
- Papadakis, N. (1998). European Educational Policy and the challenges of the post-industrial society. In P. Alheit, H. S. Olesen & S. Papaioannou (eds.), *Education, Modernization and Peripheral Community* (pp. 11-51). Roskilde: RUC.
- Papadakis N. & Drakaki M. (2023). The development of the European Education Policy, its reform agenda and the impact of neoliberalism and economic rationale: The case of the “Work Programme Education & Training 2010”, within the framework of the EU Lisbon Strategy (2000-2010). In *International Journal of Educational Research, Special Issue: “Human capital and education practice”*, 173, 1-9 [DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2022.102130>].
- Popkewitz, S. T. (2012). *Κριτικές Προσεγγίσεις στην Εκπαιδευτική Πολιτική: Τα Μεταβαλλόμενα Πεδία Εξουσίας και Γνώσης*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.
- Popkewitz, S. T. & Brennan, M. (2005). Restructuring of social and political theory in education. *Educational Theory*, 47(3), 287-313.
- Tracy, M. & Tracy-Dills, P. (1999). Education and Social Welfare Policy. In M. Midgley, M. B. Tracy, & M. Livermore (eds.), *The Handbook of Social Policy* (pp. 331-347). London: Sage.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΒΙΒΛΙΟ αποτελεί το επιστέγασμα μιας εικοσαετούς και πλέον ερευνητικής, συγγραφικής και διδακτικής πορείας μου πάνω στο γνωστικό αντικείμενο, και ταυτόχρονα ερευνητικό πεδίο, της Εκπαιδευτικής Πολιτικής, στο προπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών του Τμήματος Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού (ΤΕΠΑΕΣ) του Πανεπιστημίου Αιγαίου. Ένα γνωστικό αντικείμενο το οποίο λόγω της φύσης του αναφέρεται σε δυναμικά φαινόμενα, στον χρόνο και στον χώρο (το ουσιαστικό «πολιτική» και το επίθετο «πολιτικός/ή/ό» παραπέμπουν σε μια διαδικασία εξ ορισμού συγκρουσιακή και ταυτόχρονα ρευστή), και, ως εκ τούτου, δεν μπορεί παρά να τα μελετά μέσα από μια συστηματική αναλυτική και συνθετική οπτική, η οποία τονίζει την αμφίδρομη σχέση μεταξύ της κοινωνίας και των εκπαιδευτικών θεσμών, αναδεικνύει τη σημασία παραγόντων και θεσμών που δεν εντάσσονται αυστηρά στο εκπαιδευτικό περιβάλλον και προβάλλει το «ειδικό βάρος» που έχουν διάφορα πρόσωπα, θεσμοί, δομές, ομάδες, ιδεολογίες, ατομικές και συλλογικές στρατηγικές που αναπτύσσονται τόσο στο εσωτερικό ενός εκπαιδευτικού συστήματος όσο και στην κοινωνία με την οποία βρίσκεται σε διαρκή αλληλεπίδραση.

Το υλικό έχει δημιουργηθεί μέσα από έναν συνεχή «εσωτερικό διάλογο» (αναστοχασμό) και επεξεργασία, είτε μεμονωμένων θεωρητικών αναλύσεων που παρουσιάστηκαν σε συνέδρια (ελληνικά και διεθνή), σε επιστημονικά άρθρα (σε επιστημονικά περιοδικά με κριτές) και σε παρεμβάσεις σε περιοδικά γενικού εκπαιδευτικού προβληματισμού, είτε ως αποτέλεσμα εξαντλητικής βιβλιογραφικής επισκόπησης σε τρέχοντα ζητήματα Εκπαιδευτικής Πολιτικής, με παράθεση των πιο πρόσφατων θεσμικών εξελίξεων, μέχρι και την τελευταία στιγμή πριν την επιμέλεια και σελιδοποίηση του βιβλίου.

Συνδέεται, επίσης, σε πολύ σημαντικό βαθμό με προηγούμενη απόπειρα συγγραφής ενός κατατοπιστικού, πολύπλευρου, εύληπτου και επίκαιρου ακαδημαϊκού εγχειριδίου Εκπαιδευτικής Πολιτικής, το οποίο συνεγράφη σε συνεργασία με τον Κώστα Θεριανό, εκδόθηκε τελικά από τον εκδοτικό οίκο

Gutenberg το 2014 (τίτλος: *Εκπαιδευτική Πολιτική*), και έκτοτε αποτέλεσε ένα σημαντικό προπτυχιακό σύγγραμμα, το οποίο «μύησε» πολλές και πολλούς φοιτήτριες και φοιτητές Παιδαγωγικών Τμημάτων (του Πανεπιστημίου Αιγαίου, και όχι μόνο) σε επίκαιρα θέματα, θεωρητικούς προβληματισμούς, μεθοδολογικές προσεγγίσεις και —κυρίως— πραγματολογικό υλικό της ζώσας εκπαιδευτικής πραγματικότητας, μέσα στην οποία θα κληθούν οι ίδιες/οι να εργαστούν και να δράσουν ως κριτικά σκεπτόμενα όντα. Στρατηγική επιλογή μου, όμως, και σε αντίθεση με μεγάλο μέρος του προαναφερθέντος βιβλίου, είναι ότι η θεματολογία του, πέρα από την αποσαφήνιση βασικών εννοιών και θεωρητικών και μεθοδολογικών εργαλείων μελέτης της Εκπαιδευτικής Πολιτικής, καθώς και την παράθεση κρίσιμων παραγόντων χάραξης και άσκησής της, πρέπει να είναι ειδικής φύσης, με πολύ εξειδικευμένα θεματικά κεφάλαια (π.χ. Αξιολόγηση και Διοίκηση της Εκπαίδευσης, Φύλο και Εκπαιδευτική Πολιτική, ΤΠΕ και Εκπαίδευση κ.λπ.). Έτσι καλύπτονται μια σειρά από επίκαιρα θέματα χάραξης και άσκησης Εκπαιδευτικής Πολιτικής (εξ ου και ο τίτλος του βιβλίου), τα οποία θεωρώ ότι στον ελληνικό χώρο δεν αναλύονται επαρκώς σε οποιοδήποτε σύγχρονο εγχειρίδιο πάνω σε αυτό το γνωστικό αντικείμενο.

Έτσι, μερικά κεφάλαια του παρόντος βιβλίου βασίζονται σε υλικό το οποίο είχε ετοιμαστεί για το βιβλίο του 2014, μέσα φυσικά από την κατάλληλη επανεπεξεργασία και επικαιροποίηση. Πώς αλλιώς θα μπορούσε να γίνει, άλλωστε, όταν τα φαινόμενα που μελετώνται στο παρόν βιβλίο εξελίσσονται μέσα σε ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο οικονομικό (διασυνοριακές εμπορικές συναλλαγές, χρηματιστικοποίηση των εθνικών οικονομιών, άνοδος των πολυεθνικών κολοσσών και επέκταση των επενδύσεων κ.λπ.), πολιτικό (π.χ. Ευρωπαϊκή Ένωση), τεχνολογικό (π.χ. 4η Βιομηχανική Επανάσταση), στρατιωτικό (π.χ. πρόσφατη εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία), περιβαλλοντικό (κλιματική αλλαγή και επιπτώσεις της στην επιδείνωση των ακραίων φυσικών φαινομένων παγκοσμίως) και υγειονομικό (πανδημία της COVID-19) τοπίο; Πώς θα μπορούσα, για παράδειγμα, να μελετήσω την *Εκπαιδευτική Πολιτική σε Πολυπολιτισμικές Κοινωνίες* (Κεφάλαιο 7) αν δεν ελάμβανα υπόψη τις έντονες προσφυγικές ροές που προέκυψαν μετά την «Αραβική Άνοιξη» (2011) και τις ένοπλες συγκρούσεις (εμφύλιες και διακρατικές) που ακολούθησαν, και οι οποίες εντάθηκαν σε εντυπωσιακό βαθμό το 2015, δημιουργώντας —πέρα από άλλα ζητήματα— και νέα δεδομένα στην εκπαιδευτική πραγματικότητα τόσο των χωρών «πρώτης υποδοχής» (Ελλάδα) όσο και άλλων ευρωπαϊκών χωρών; Πώς, μιλώντας για τη διάσταση του Φύλου στην Εκπαιδευτική Πολιτική, να μην αναφερθώ στο νέο θεσμικό πλαίσιο που έχει διαμορφωθεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο (βλ. και τις πρωτοβουλίες και δράσεις για το gender mainstreaming), αλλά και σε ελληνικό επίπεδο (ο Νό-

μος για την Ουσιαστική Ισότητα των Φύλων, το 2019, ή τα δύο Εθνικά Σχέδια Δράσης που εκπονήθηκαν την τελευταία πενταετία [2016-2020 και 2021-2025]), αλλά και να μη δώσω πρόσφατα αριθμητικά στοιχεία για τον «οριζόντιο διαχωρισμό» των φύλων στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση;

Στην εν λόγω επανεπεξεργασία (και επικαιροποίηση) περιλαμβάνεται και η συγγραφή εξαρχής κεφαλαίων, τα οποία, αν και υπήρχαν στο βιβλίο το 2014, πραγματεύονταν ζητήματα με έναν ανισοβαρή και «ισχνό» —σε επιχειρηματολογία και πραγματολογικό υλικό— τρόπο, όπως, για παράδειγμα, τα κεφάλαια για την Αξιολόγηση ή την Οργάνωση και Διοίκηση της Εκπαίδευσης. Φυσικά, στο παρόν βιβλίο υπάρχουν και εντελώς νέα κεφάλαια, τα οποία πραγματεύονται επίκαιρα θέματα που (πρέπει να) αποτελούν αντικείμενο διεξοδικής μελέτης της Εκπαιδευτικής Πολιτικής: από το κεφάλαιο για την Ευρωπαϊκή Ένωση μέχρι εκείνο που αναφέρεται στις νέες εξελίξεις στην Εκπαιδευτική Πολιτική στην αυγή του 21ου αιώνα (από τις νέες μορφές Αξιολόγησης και τις προσπάθειες «αγοραιοποίησης» της Εκπαίδευσης, μέχρι τα διλήμματα Εκπαιδευτικής Πολιτικής που θέτουν οι λεγόμενες «Αναδυόμενες Τεχνολογίες»).

Εδώ πρέπει να ξεκαθαριστούν ορισμένα πράγματα τα οποία θα βοηθήσουν τους αναγνώστες/τριες να κατανοήσουν τη συγγραφική μεθοδολογία του βιβλίου και τις ρητές παραδοχές μου, όσον αφορά τη δομή και το περιεχόμενο των κεφαλαίων.

Κατ' αρχάς, πρέπει να ειπωθεί ότι στο παρόν βιβλίο —όπως και σε εκείνο του 2014— υιοθετώ μια δομική και μακρο-σκοπική προσέγγιση των φαινομένων της εκπαιδευτικής πολιτικής, χωρίς να ξεχνώ, όμως, το μεσο- και μικρο-επίπεδο, αφού πιστεύω ότι η μελέτη του σχεδιασμού, εφαρμογής και αποτίμησης των Εκπαιδευτικών Πολιτικών, στον χώρο και στον χρόνο, αφορά και τα τρία επίπεδα. Επίσης, πρέπει να τονίσω πως το βιβλίο δεν είναι ένα εγχειρίδιο Εκπαιδευτικής Πολιτικής για την Ελλάδα, αλλά ένα εγχειρίδιο που παρουσιάζει ερευνητικά δεδομένα, θεωρίες και αναλυτικά μοντέλα που αναφέρονται στο πεδίο της Εκπαιδευτικής Πολιτικής σε όλον τον κόσμο, και φυσικά και στην Ελλάδα. Με άλλα λόγια γίνεται προσπάθεια καταγραφής, παρουσίασης και κριτικής ανάλυσης των παραγόντων που διαμορφώνουν την Εκπαιδευτική Πολιτική σε όλες τις χώρες του πλανήτη, τουλάχιστον για εκείνες για τις οποίες έχουμε ερευνητικά δεδομένα, από τη μια μεριά, αλλά και θεωρητικές αναλύσεις για θέματα Εκπαιδευτικής Πολιτικής, από την άλλη. Για τον λόγο αυτό, κάθε κεφάλαιο ακολουθεί μια ανάπτυξη κατά την οποία προηγείται μια αποσαφήνιση βασικών εννοιών που έχουν επικρατήσει στη διεθνή βιβλιογραφία για το υπό μελέτη επίκαιρο θέμα. Στη συνέχεια παρατίθενται —όπου είναι εφικτό— τα πορίσματα της διεθνούς βιβλιογραφίας για το θέμα αυτό, όχι μόνο όσον αφορά τις γενικότερες εκπαιδευτικές του

διαστάσεις (π.χ. η παιδαγωγική αξιοποίηση των ΤΠΕ), αλλά και όσον αφορά (πρωτίστως, μάλιστα) τις «δημόσιες πολιτικές», οι οποίες εφαρμόζονται από τους εκτελεστικούς βραχίονες των σύγχρονων εθνών-κρατών, αλλά και από τα διάφορα επίπεδα μεσο- και μικρο-διοίκησης, ανάλογα φυσικά και με τον βαθμό συγκέντρωσης της κρατικής εξουσίας. Τέλος, γίνεται αναφορά —αλλού μικρότερη και αλλού εκτενέστερη— και στο ελληνικό συγκείμενο, όπου προσπαθώ να παρουσιάσω, με όσο το δυνατόν πιο ολοκληρωμένο τρόπο, την ελληνική «εκδοχή» φαινομένων που περιγράφηκαν παραπάνω, αποτιμώντας την αμφίδρομη σχέση μεταξύ της κοινωνίας και των εκπαιδευτικών θεσμών στη συγκεκριμένη ιστορική συγκυρία, και ιχνηλατώντας τις μελλοντικές προοπτικές της σχέσης αυτής στον ελληνικό κοινωνικό σχηματισμό.

Εδώ δεν πρόκειται να δώσω πολλές λεπτομέρειες για τη διάρθρωση ή το περιεχόμενο του βιβλίου, δεδομένης της ξεκάθαρης και στοχευμένης ανάπτυξης του κάθε ειδικού κεφαλαίου ξεχωριστά. Άλλωστε, ο εκτενής και διεισδυτικός Πρόλογος του αγαπητού συναδέλφου, και καθηγητή του Πανεπιστημίου Κρήτης, Νίκου Παπαδάκη, ορίζει το εννοιολογικό πλαίσιο και τα βασικά θέματα με τα οποία ασχολείται το πόνημα αυτό. Είναι σημαντικό, ωστόσο, έστω και για περιγραφικούς λόγους, να προετοιμάσω, τρόπον τινά, τους/τις αναγνώστες/τριες για το υλικό με το οποίο θα έχουν να «αναμετρηθούν», αλλά και για τις σημαντικότερες διαστάσεις και ερωτήματα τα οποία αναδεικνύω κατά τη διάρκεια της πραγμάτευσης των *Επίκαιρων Θεμάτων Εκπαιδευτικής Πολιτικής*.

Στο Κεφάλαιο 1 προβαίνω σε κάποιες βασικές εννοιολογικές αποσαφηνίσεις (π.χ. τι είναι «πολιτική», «δημόσια πολιτική», «πολιτική της εκπαίδευσης» κ.λπ.) και αναφέρομαι στους όρους και τους παράγοντες διαμόρφωσης της Εκπαιδευτικής Πολιτικής, σε μακρο-, μεσο- και μικρο-επίπεδο, μέσα και από ένα αναλυτικό σχήμα που πρωτοπαρουσιάστηκε στο βιβλίο με τίτλο *Εκπαιδευτική Πολιτική* (2014), και το οποίο είναι αρκετά ολιστικό, σε εύρος και σε βάθος, αλλά και δηλωτικό του τι εννοώ όταν γράφω ότι η Εκπαιδευτική Πολιτική είναι ταυτόχρονα διαδικασίες, αλλά και αποτέλεσμα/κατάληξη στον χώρο και στον χρόνο των συγκεκριμένων διαδικασιών. Έπειτα, παρουσιάζονται αδρομερώς ορισμένες θεωρητικές προσεγγίσεις, οι οποίες αντιμετωπίζουν την κοινωνία και τους εκπαιδευτικούς θεσμούς με διαφορετικό τρόπο, λαμβάνοντας υπόψη και το ιστορικό πλαίσιο στο οποίο αναπτύχθηκαν.

Στο Κεφάλαιο 2 προωθείται η εξοικείωση του/της αναγνώστη/τριας με τους χριστιμότερους συλλογικούς «παίκτες», ή αλλιώς συμμετέχοντες στο «παιχνίδι» που λέγεται «Εκπαιδευτική Πολιτική»: από το σύγχρονο έθνος-κράτος μέχρι τους γονείς και τους/τις μαθητές/τριες· από τους εργοδοτικούς και τους συνδικαλιστικούς φορείς μέχρι την (επικρατούσα) Εκκλησία· από

τα πολιτικά κόμματα μέχρι τους διεθνείς οργανισμούς. Συμπληρωματικά, εν είδει διανοητικής άσκησης στη μελέτη των «σημαντικότερων παικτών» στην Εκπαιδευτική Πολιτική, αναφέρονται διάφορα ερμηνευτικά σχήματα της διαδικασίας των εκπαιδευτικών αλλαγών, με έμφαση στη σχετική τυπολογία του Levin (2001). Τονίζεται ότι ο συγκεκριμένος ακαδημαϊκός ερευνητής μπορεί να μην «είναι ο μοναδικός που προσπάθησε να κωδικοποιήσει σε ένα ενιαίο αναλυτικό σχήμα τις διαδικασίες εκπαιδευτικών αλλαγών/μεταρρυθμίσεων», εντούτοις, προσφέρει μια «διεισδυτική και πολύπλευρη» προσέγγιση για τις διαδικασίες που (συν)απαρτίζουν τις όποιες εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις, αν και του προσάπτεται ως αδυναμία η «στατικότητα με την οποία αντιμετωπίζεται η κοινωνική πραγματικότητα».

Στο Κεφάλαιο 3 διερευνάται η οργάνωση και διοίκηση των εκπαιδευτικών συστημάτων, αλλά και των επιμέρους μονάδων όλων των βαθμίδων (από την προσχολική μέχρι την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση), τόσο σε θεωρητικό/αναλυτικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο καθημερινής πρακτικής. Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο γίνονται παραδειγματικές αναφορές στη διάρθρωση του εκπαιδευτικού συστήματος και της εκπαιδευτικής διοίκησης σε διάφορα μέρη του κόσμου, με έμφαση σε αυτό που αποκαλείται «Νέος Διευθυντισμός» (New Managerialism). Στη συνέχεια γίνεται ιδιαίτερη εκτεταμένη αναφορά στην ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα και στη διαχρονική πορεία των οργανωσιακών και διοικητικών αλλαγών που πραγματοποιήθηκαν στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, ενώ στο τέλος επιχειρείται μια αποτίμηση των αλλαγών που έχουν γίνει τα τελευταία χρόνια στην οργάνωση και διοίκηση της ελληνικής εκπαίδευσης, ιδίως εν μέσω της οικονομικής κρίσης της περασμένης δεκαετίας (κυρίως 2010-2018), αλλά και της υγειονομικής κρίσης στη διάρκεια της τριετίας 2020-2022 (πανδημία της COVID-19).

Το Κεφάλαιο 4 καταπιάνεται με το ζήτημα της αξιολόγησης στην εκπαίδευση, εκκινώντας από μια σύντομη αναφορά σε βασικούς όρους («αξιολόγηση», «βαθμολογία», «εξέταση» κ.λπ.), ενώ αποπειράται και μια σύντομη ιστορική αναδρομή στα συστήματα βαθμολογίας και τα είδη εξετάσεων που εφαρμόστηκαν στον ευρωπαϊκό, κυρίως, χώρο. Στη συνέχεια, μελετάται η κοινωνιολογική βιβλιογραφία γύρω από τους παράγοντες που επηρεάζουν την αξιολόγηση, αλλά και γύρω από τη σύνδεση της αξιολόγησης με τις κοινωνικές ανισότητες, ενώ παρουσιάζονται οι διεθνείς τάσεις που αφορούν την άνοδο της αξιολόγησης και της «πιστοποίησης» των εκπαιδευτικών συστημάτων και δομών, με μια πιο εξειδικευμένη αναφορά στην άνοδο της αξιολόγησης και πιστοποίησης στην Ανώτατη Εκπαίδευση, και μια επικέντρωση στην περίπτωση των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.). Ακολούθως, επιχειρείται ένα σύντομο πορτρέτο του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος, όπως έχει εξελιχθεί μέχρι σήμερα, με ιδιαίτερη έμφαση σε αλ-

λαγές που έχουν εισαχθεί τις τελευταίες τέσσερις δεκαετίες, ενώ γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στο νέο νομικό πλαίσιο, που έχει θεσπίσει η κυβέρνηση της Ν.Δ. τα τελευταία τρία έτη, καθώς και στον νέο νόμο-πλαίσιο για τα ΑΕΙ που ψηφίστηκε πρόσφατα (Ιούλιος 2022). Στο τέλος εξάγονται κάποια συμπεράσματα για την αξιολόγηση της δημόσιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα, καθώς και για τον ρόλο διαφόρων παραγόντων που εμπλέκονται σε διάφορα επίπεδα στον σχεδιασμό, χάραξη, άσκηση και εφαρμογή εκπαιδευτικής πολιτικής στη (μετα)μνημονιακή Ελλάδα.

Στο Κεφάλαιο 5 γίνεται απόπειρα να παρουσιαστεί συνοπτικά η επίδραση της λεγόμενης «παγκοσμιοποίησης» στα εκπαιδευτικά συστήματα των εθνών-κρατών. Στην αρχή γίνεται αναφορά στην «οικονομική παγκοσμιοποίηση», η οποία είναι και η παλαιότερη αλλά και «βαθύτερη» μορφή παγκοσμιοποίησης, ενώ μετά η έννοια αυτή συνδέεται με τον ρόλο του (εθνικού) κράτους στον ύστερο καπιταλισμό, μέσα και από παραδείγματα νομικών, οικονομικών-εμπορικών, πολιτικών, στρατιωτικών και πολιτιστικών προτύπων που έχουν παγκόσμια, ή έστω περιφερειακή, εμβέλεια. Κατόπιν, περιγράφεται το πώς η οικονομική και η τεχνολογική —κυρίως η πληροφοριακή— παγκοσμιοποίηση έχουν επιφέρει ριζοσπαστικές αλλαγές στην ίδια τη φύση της μαθησιακής διαδικασίας, προωθώντας μια αποσύνδεση της απόκτησης γνώσης από τους παραδοσιακούς θεσμικούς περιορισμούς, χωρικούς και τοπικούς. Τέλος, παρουσιάζονται συγκεκριμένα παραδείγματα υπερεθνικών οργανισμών, και μελετάται —αλλά και σχολιάζεται— το πώς ο καθένας από αυτούς επηρεάζει τον σχεδιασμό, εφαρμογή και αξιολόγηση εκπαιδευτικών πολιτικών σε τοπικό, περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο.

Στο Κεφάλαιο 6 μελετάται η Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.), ως υπερεθνικός και διακρατικός οργανισμός («υπερεθνικός», ως υπεράνω των εθνών-κρατών, και «διακρατικός», ως αποτέλεσμα συνεργασίας αυτόνομων κρατικών οντοτήτων). Στην αρχή γίνεται μια σύντομη ιστορική αναδρομή στην εξέλιξη της Ε.Ε., τονίζοντας τις εξελίξεις σε θέματα εκπαιδευτικής συνεργασίας και χάραξης εκπαιδευτικής πολιτικής. Κατόπιν, γίνεται αναφορά σε εξειδικευμένους θεματικούς άξονες της λεγόμενης «Ευρωπαϊκής Εκπαιδευτικής Πολιτικής» (ΕΕΠ). Τέλος, σχολιάζεται το πώς οι εν λόγω άξονες της ΕΕΠ έχουν μέχρι σήμερα εφαρμοστεί στην Ελλάδα, και κατατίθενται, εν είδει αναστοχασμού, μερικά κριτικά σχόλια για το πολιτικο-οικονομικό πλαίσιο των αλλαγών που επηρεάστηκαν από την ΕΕΠ και τις μελλοντικές προοπτικές τους στον ελληνικό κοινωνικό σχηματισμό.

Στο Κεφάλαιο 7 γίνεται πραγμάτευση των ζητημάτων Εκπαιδευτικής Πολιτικής στις σύγχρονες πολυπολιτισμικές κοινωνίες. Αρχικά αποσαφηνίζονται κάποιοι όροι που εμπλέκονται στη διαχείριση της πολυμορφίας και ποικιλότητας: πολιτισμός/κουλτούρα, ετερότητα (διαφορετικότητα), πολι-

τισμική κληρονομιά, ταυτότητα, έθνος, κράτος κ.λπ. Κατόπιν αποπειράται να σκιαγραφηθεί η εξέλιξη της Εκπαιδευτικής Πολιτικής και των μοντέλων που εφαρμόστηκαν σε διάφορα «πολυεθνικά περιβάλλοντα», κυρίως με αναφορά στον ευρωπαϊκό ή τον βορειοαμερικανικό χώρο, ενώ καταγράφονται και συγκεκριμένα (θεσμικά και πρακτικά) βήματα προώθησης της λεγόμενης «Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης» σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στη συνέχεια, περιγράφεται το θεσμικό πλαίσιο της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης στην Ελλάδα, ιδίως τα τελευταία χρόνια, με την υπέρμετρη αύξηση των μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών στην Ανατολική Μεσόγειο. Τέλος, αναδεικνύονται και σχολιάζονται ζητήματα (θεσμικά, ιδεολογικά και πρακτικά) που προκύπτουν για την ανάπτυξη της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα.

Το Κεφάλαιο 8 εξετάζει τη διάσταση του Φύλου στην Εκπαιδευτική Πολιτική. Στην αρχή παρουσιάζονται αδρομερώς οι θεωρητικές απόπειρες να προσεγγιστούν οι διαφορές των φύλων, ενώ μετά επιχειρείται μια ιστορική αποτίμηση, τόσο των κοινωνικών συνθηκών που γέννησαν τα φεμινιστικά κινήματα ανά τον κόσμο, αλλά και των κοινωνικών ανισοτήτων που συνδέθηκαν με τις διαφορές των φύλων. Δίνεται έμφαση στον βαθμό στον οποίο επηρεάστηκαν τα επίσημα εκπαιδευτικά συστήματα από τις παραπάνω εξελίξεις, καθώς και στην κατεύθυνση που κινήθηκαν οι διάφορες εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις, τόσο σε διεθνές όσο και σε εθνικό (ελληνικό) επίπεδο. Τέλος, λαμβάνοντας υπόψη τις σχετικές θεσμικές εξελίξεις και θεωρητικές προσεγγίσεις στην αυγή του 21ου αιώνα, αναδεικνύονται ορισμένα επίκαιρα θέματα Εκπαιδευτικής Πολιτικής που σχετίζονται με το «κοινωνικό φύλο» και θα απασχολήσουν τον δημόσιο διάλογο στα προσεχή χρόνια.

Το Κεφάλαιο 9 ασχολείται με τις Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας (ΤΠΕ), αναγνωρίζοντας τη σπουδαιότητα των νέων τεχνολογιών για την οικονομική ανάπτυξη, αλλά και γενικότερα της ποιότητας σε όλες τις διαστάσεις της καθημερινότητας, φυσικά και της εκπαιδευτικής. Αρχικά παρουσιάζονται βασικοί ορισμοί γύρω από τις ΤΠΕ, ενώ αποπειράται μια σύντομη ιστορική επισκόπηση των διαφορετικών μορφών τεχνολογίας που αξιοποιούνται στον χώρο της εκπαίδευσης. Εν συνεχεία, γίνεται επικέντρωση στις κοινωνικές και εκπαιδευτικές διαστάσεις των ΤΠΕ και σταχυολογούνται οι σημαντικότεροι παράγοντες που επηρεάζουν την παιδαγωγική αξιοποίηση των ΤΠΕ, σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία. Ταυτόχρονα, γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στην Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση (ΕΞΑΕ) και στη σημασία της χρήσης των ΤΠΕ για τον εμπλουτισμό της πρώτης, ενώ αναδεικνύονται και συγκεκριμένα ζητήματα Εκπαιδευτικής Πολιτικής. Επιπρόσθετα, υπάρχει επικέντρωση στην ελληνική περίπτωση, με μια σύντομη αναφορά στις κυριότερες σχετιζόμενες με τις ΤΠΕ καινοτομίες σε όλες τις βαθμίδες της εκπαί-

δευσης. Τέλος, επιχειρείται να μελετηθεί η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στις ΤΠΕ τα τελευταία χρόνια, ως πεδίο χάραξης και άσκησης Εκπαιδευτικής Πολιτικής, ενώ γίνεται απόπειρα μιας πρώτης αποτίμησης της υλοποίησης αυτής της επιμόρφωσης, μέσα από τον σχολιασμό των όρων και παραγόντων που επηρεάζουν την υλοποίηση αυτή (βλ. και Σχήμα 1.1, σ. 46 παρόντος τόμου).

Στο Κεφάλαιο 10 γίνεται αναφορά στις νέες εξελίξεις στην Εκπαιδευτική Πολιτική στην αυγή του 21ου αιώνα: από τις συζητήσεις για τον «δημόσιο» ή «ιδιωτικό» χαρακτήρα της εκπαίδευσης μέχρι τον ρόλο της αξιολόγησης στα σύγχρονα «ανταγωνιστικά» εργασιακά και εκπαιδευτικά περιβάλλοντα, και από τα διλήμματα και τα «ανοικτά ζητήματα» της διάβιου μάθησης μέχρι τις προοπτικές και τις δυνατότητες, αλλά και τα πολιτικά και ηθικά ζητήματα που μπορεί να προκύψουν σχετικά με τη χρήση των λεγόμενων «αναδυόμενων τεχνολογιών» στην εκπαίδευση και την κατάρτιση (Εικονική, Επαυξημένη και Μεικτή Πραγματικότητα, Τεχνητή Νοημοσύνη, Ίντερνετ των Πραγμάτων, Δίκτυα 5G κ.λπ.).

Για να προλάβω τυχόν ενστάσεις και απορίες για τη μη συμπερίληψη στα Επίκαιρα Θέματα Εκπαιδευτικής Πολιτικής των ταξικών ανισοτήτων, και γενικότερα κοινωνικών ανισοτήτων, οι οποίες αναπότρεπτα υπεισέρχονται σε οποιαδήποτε απόπειρα μελέτης των δημόσιων πολιτικών που αφορούν την εκπαίδευση, επιθυμώ να δηλώσω εδώ ότι η διάσταση αυτή έχει ενταχθεί «οριζόντια» σε σχεδόν όλα τα κεφάλαια του βιβλίου. Με άλλα λόγια, σε κάθε επίκαιρο θέμα που αναπτύσσω, πάντα προσπαθώ να αναδείξω, είτε στο επίπεδο των κριτικών προβληματισμών της διεθνούς βιβλιογραφίας, είτε στο επίπεδο της προσωπικής κριτικής, την ταξική διάσταση στα φαινόμενα που μελετά η Εκπαιδευτική Πολιτική (π.χ. γίνεται αναφορά στις ταξικές ανισότητες που αναφέρονται στη χρήση των ΤΠΕ στην Εκπαίδευση, όπως και στις ταξικές συνέπειες των τάσεων για «αγοραιοποίηση» των σύγχρονων δημόσιων εκπαιδευτικών συστημάτων). Εδώ πρέπει να τονιστεί ότι ιδεολογικές παραδοχές μου δεν γίνεται απόπειρα να καλυφθούν πίσω από μια επιστημονικοφανή «αξιακή» ουδετερότητα (για να θυμηθούμε και τον M. Weber), αλλά πιστεύω ότι η εξαντλητική βιβλιογραφική επισκόπηση των αναδεικνυόμενων ζητημάτων και η ψύχραιμη και ισόρροπη αποτύπωση απόψεων, θεωρητικών μοντέλων, από τη μια μεριά, και πραγματολογικού υλικού, από την άλλη, καθιστά το πόνημα αυτό ένα ώριμο επιστημονικό έργο.

Με αφορμή το παραπάνω πρέπει να τονιστεί εδώ μια ιδεολογική και αξιακή παραδοχή που κάνω, και η οποία ίσως ξενίσει τις/τους αναγνώστριες/τες, αν και υπάρχουν θεσμικές και νομικές βάσεις για την επιλογή/παραδοχή αυτή. Εκκινώντας από την παραδοχή ότι η χρήση της σεξιστικής γλώσσας

αποτελεί επιμέρους έκφραση του σεξισμού και ότι σε αυτόν ενυπάρχει υποτίμηση των ατόμων βάσει του φύλου τους, επέλεξα να χρησιμοποιήσω *μη σεξιστική γλώσσα* στο παρόν βιβλίο. Στην απόφασή μου αυτή βασίστηκα, όχι μόνο στην πολύχρονη ενασχόλησή μου —ερευνητική, διδακτική και διοικητική/θεσμική— με θέματα (κοινωνικού) φύλου, αλλά και στο θεσμικό πλαίσιο της Ελληνικής Πολιτείας. Μην ξεχνάμε ότι το Σύνταγμα αναφέρει (άρθρο 116, παρ. 2): «Δεν αποτελεί διάκριση λόγω φύλου η λήψη θετικών μέτρων για την προώθηση της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών. Το Κράτος μεριμνά για την άρση των ανισοτήτων που υφίστανται στην πράξη, ιδίως σε βάρος των γυναικών». Συν τοις άλλοις, βασίζομαι και στον Ν. 4604/2019 («για την Ουσιαστική Ισότητα των Φύλων»), σύμφωνα με τον οποίο προωθείται η αποφυγή χρήσης της σεξιστικής γλώσσας στα έγγραφα της Δημόσιας Διοίκησης, ενώ υπάρχει (ήδη από τον Μάρτιο του 2018, δημοσιευμένος στο Εθνικό Τυπογραφείο) και σχετικός Οδηγός *Μη Σεξιστικής Γλώσσας στα Διοικητικά Έγγραφα* (βλ. και σχετική αναφορά στο Κεφάλαιο 8, «Φύλο και Εκπαιδευτική Πολιτική - Διεθνής και ελληνική εμπειρία»). Μπορεί ο παραπάνω νόμος και ο σχετικός Οδηγός να αφορούν —σε άμεσο, νομικό επίπεδο— τη Δημόσια Διοίκηση, αλλά σε μια εποχή που ο αγώνας για την εφαρμογή της ουσιαστικής ισότητας των φύλων είναι καθημερινός και ταυτόχρονα αναγκαιότερος από ποτέ, θεωρώ ότι ο τερματισμός της «υπεροχής» του αρσενικού γένους στη χρήση της γλώσσας και στα επιστημονικά συγγράμματα, ανεξάρτητα από τον δημόσιο ή ιδιωτικό χαρακτήρα της έκδοσης, μπορεί να βοηθήσει στη διακριτή απεικόνιση του Φύλου και να προωθήσει αποτελεσματικά —όχι από μόνος του φυσικά— την ουσιαστική ισότητα για όλους και όλες.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η ΠΟΙΟΤΗΤΑ και χρησιμότητα του παρόντος βιβλίου (η όποια χρησιμότητα) οφείλει πολλά στον γόνιμο διάλογο που είχα κατά καιρούς με συναδέλφους στο Πανεπιστήμιο, με γνωστούς/ές και φίλους/ες, εκπαιδευτικούς και μη, για τρέχοντα ζητήματα της ζώσας εκπαιδευτικής πραγματικότητας, την οποία βίωσα και εγώ, ως πανεπιστημιακός δάσκαλος, ως πρόσωπο που κατέχει θέσεις ευθύνης, αλλά και ως ενεργός πολίτης, πατέρας και σύζυγος. Είναι σημαντικό, έπειτα από μια τόσο μακριά συγγραφική διαδρομή να ευχαριστήσω επώνυμους και ανώνυμους που βοήθησαν στο παρόν εγχείρημα.

Πρώτα από όλα, να απευθύνω τις ευχαριστίες μου σε όλες εκείνες τις φοιτήτριες και εκείνους τους φοιτητές του ΤΕΠΑΕΣ του Πανεπιστημίου Αιγαίου, οι οποίες/οι, σε όλα τα προηγούμενα χρόνια, κατά τα οποία προσφέρθηκε το μάθημα «Εκπαιδευτική Πολιτική» (21 συνολικά) σε προπτυχιακό επίπεδο, βοήθησαν με τις ερωτήσεις τους, τις απορίες, τα παράπονα και τις προτάσεις τους, όχι μόνο στο να αλλάζει ο τρόπος διδασκαλίας, αλλά και στο να εμπλουτίζεται το μαθησιακό υλικό συνεχώς, ούτως ώστε να είναι επίκαιρο και σχετικό με την καθημερινή εμπειρία της/του μελλοντικής/ού παιδαγωγού.

Ένα ειλικρινές «ευχαριστώ» και στους/στις συναδέλφους οι οποίοι/ες μας ενθάρρυναν για τη συγγραφή ενός βιβλίου (ήδη πολύ πριν από την απόπειρα του 2014), επειδή ίσως ένιωθαν ότι «κάτι λείπει» από την πλευρά της ύπαρξης ενός ολοκληρωμένου, εύληπτου, ανανεωμένου και επικαιροποιημένου εγχειριδίου Εκπαιδευτικής Πολιτικής. Ιδιαίτερες ευχαριστίες αρμόζουν στον Κώστα Θεριανό, τον καλό φίλο, συνάδελφο (κοινωνιολόγο) και συνοδοιπόρο στην προηγούμενη συγγραφική απόπειρα. Η συνεισφορά του, ως ενεργού εκπαιδευτικού, ερευνητή και συγγραφέα (με πολύ μεγάλο και δημοφιλές συγγραφικό έργο), στο τελικό αποτέλεσμα του βιβλίου του 2014 ήταν καθοριστική. Τον ευχαριστώ όμως και για την ενθάρρυνσή του να προχωρήσω σε αυτό το νέο εκδοτικό εγχείρημα, το οποίο θεωρεί και εκείνος ότι θα ανανεώσει τον επιστημονικό προβληματισμό για επίκαιρα θέματα

Εκπαιδευτικής Πολιτικής, αλλά και θα αποτελέσει ένα πολύ καλό εισαγωγικό εγχειρίδιο, τόσο για προπτυχιακούς/ές και μεταπτυχιακούς/ές φοιτητές/τριες, όσο και για τον/την οποιονδήποτε/οποιαδήποτε ευαισθητοποιημένο/η πολίτη επιθυμεί να εντρυφήσει στο πεδίο.

Ένα πολύ μεγάλο «ευχαριστώ» αρμόζει στον καλό φίλο, καθηγητή του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης (Π.Κ.), Νίκο Παπαδάκη, ο οποίος μου έκανε τη μεγάλη χαρά και τιμή να προλογίσει το βιβλίο μου, με έναν πλούσιο, διεισδυτικό και ευσύνοπτο τρόπο. Η εμπειρία του και η θεωρητική του κατάρτιση στα θέματα τα οποία πραγματεύεται το βιβλίο και τα καλά του λόγια στον Πρόλογο, αποτελούν το καλύτερο εχέγγυο για το ότι τούτη εδώ η συγγραφική απόπειρα άξιζε τον κόπο!

Φυσικά, μεγάλη είναι η χαρά να εκδίδω ένα ακόμα βιβλίο στις Εκδόσεις Gutenberg, όπου η ποιότητα στο τελικό αποτέλεσμα, ο σεβασμός στον πνευματικό μόχθο και η εμπιστοσύνη που έδειξε ο Κώστας Δαρδανός είναι άξια μνείας.

Πολύ σημαντική στο όλο εγχείρημα είναι η συνεισφορά της υπεύθυνης προώθησης πανεπιστημιακών βιβλίων των Εκδόσεων Gutenberg, Διονυσίας Κλίτσα, κατά τη διάρκεια των τελευταίων δύο ετών. Κεφαλαιώδους σημασίας, βέβαια, είναι η αρωγή όλου του εκδοτικού τμήματος των Εκδόσεων Gutenberg (από τους διορθωτές, επιμελητές μέχρι τους υπευθύνους της σελιδοποίησης και της εκτύπωσης). Η συνεργασία των κυριών Μάγδας Κλαυδιανού, Ιωάννας Μαμάη και Στέλλας Κατεργιαννάκη και του κυρίου Γιάννη Καρδαμίτση χρήζει ιδιαίτερης μνείας.

Τέλος, είναι σημαντικό να ευχαριστήσω την οικογένειά μου (τη σύζυγό μου και τον γιο μου) για την κατανόηση, υπομονή και στήριξή τους, καθώς και για τις «άπειρες» ώρες τις οποίες δεν μπόρεσαν να με έχουν κοντά τους. Ιδίως στον γιο μου, τώρα που ο ίδιος έχει «ανοίξει τα φτερά του» στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, θεωρώ ότι το βιβλίο αυτό μπορεί να του εξηγήσει φαινόμενα που συνάντησε, ή θα συναντήσει στο άμεσο μέλλον, και —ίσως— φανερώσει την ομορφιά και χρησιμότητα αυτού του (δυσνόητου εκ πρώτης όψεως) γνωστικού αντικειμένου που ονομάζεται Εκπαιδευτική Πολιτική.

Δ. Σ. Γ.